

XXI. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH. SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ.

21ST INTERNATIONAL COLLOQUIUM ON REGIONAL SCIENCES. CONFERENCE PROCEEDINGS.

Place: Kurdějov (Czech Republic)
June 13-15, 2018

Publisher: Masarykova univerzita, Brno

Edited by:

Viktorie KLÍMOVÁ

Vladimír ŽÍTEK

(Masarykova univerzita / Masaryk University, Czech Republic)

Vzor citace / Citation example:

AUTOR, A. Název článku. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) *XXI. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, 2018. s. 1–5. ISBN 978-80-210-8969-3.

AUTHOR, A. Title of paper. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) *21st International Colloquium on Regional Sciences. Conference Proceedings*. Brno: Masarykova univerzita, 2018. pp. 1–5. ISBN 978-80-210-8969-3.

Publikace neprošla jazykovou úpravou. / Publication is not a subject of language check.

Za správnost obsahu a originalitu výzkumu zodpovídají autoři. / Authors are fully responsible for the content and originality of the articles.

© 2018 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8969-3

ISBN 978-80-210-8970-9 (online : pdf)

BRNĚNSKÁ SÍDLIŠTĚ A KVALITA ŽIVOTA: SHRNUTÍ VÝZKUMŮ Z POSLEDNÍCH TŘICETI LET

Brno housing estates and quality of life: a summary of researches from the
last thirty years

MARTINA JAŇUROVÁ

ANETA KRAJÍČKOVÁ

JOSEF KUNC

Katedra regionální ekonomie a správy *Dept. of Regional Economics and Administration*
Ekonomicko-správní fakulta *Faculty of Economics and Administration*
Masarykova univerzita *Masaryk University*
✉ *Lipová 41a, 602 00 Brno, Czech Republic*

E-mail: martina.janurova@mail.muni.cz; aneta.krajickova@mail.muni.cz; kunc@econ.muni.cz

Anotace

Předmětem předloženého příspěvku je analyzovat longitudinální výzkumy brněnských sídlišť provedené v letech 1988 až 2011 ve vztahu ke kvalitě života ve zkoumaných sídlištních celcích. Prostřednictvím literární rešerše jsou diskutovány teorie a přístupy známé od počátku budování sídlišť až po současný stav poznání. Cílem příspěvku je analyzovat, interpretovat, vyhodnotit a komparovat vybrané parametry výše uvedených výzkumů provedených na brněnských sídlištních celcích provedené v minulých třiceti letech. Bylo zjištěno, že spokojenost s bydlením na sídlišti v čase narůstá a je tomu tak zejména díky zprivatizování velké části bytového fondu a narůstající revitalizaci, lze tedy hovořit, že kvalita života v těchto celcích neklesá, naopak má spíše rostoucí tendenci. Toto zjištění lze považovat za pozitivní, zejména z důvodu, že přibližně třetina obyvatel České republiky (v případě Brna až 40 %) žije právě na sídlišti.

Klíčová slova

sídliště, kvalita života, shrnutí a komparace výzkumů, Brno

Annotation

The subject of this paper is to analyze longitudinal investigations of Brno housing estates carried out between 1988 and 2011 in relation to the quality of life in the examined housing estates. Literary research discusses the theories and approaches known from the beginning of building of settlements to the present state of knowledge. The aim of the paper is to analyze, interpret, evaluate and compare the selected parameters of the above mentioned researches carried out in the settlements in Brno in the last thirty years. It has been found that housing satisfaction in the housing sector is increasing over time and is mainly due to the privatization of a large part of the housing stock and the growing revitalization, it can be said that the quality of life in these units does not decrease, on the contrary, it tends to grow. This finding can be considered positive, especially because approximately one third of the population of the Czech Republic (in case of Brno about 40 %) live in the housing estate.

Key words

housing estates, quality of life, summary and comparison of research, Brno city

JEL classification: R11, R21, R31

1. Úvod

Sídliště, a zvláště ta postavená panelovou technologií v minulém století, představují nepřehlédnutelný prvek fyziognomie mnoha evropských měst. Ideové kořeny výstavby panelových sídlištních celků tedy sahají k avantgardním funkcionalistickým architektonickým teoriím 20. až 30. let, formulovaných v programovém

dokumentu „Athénská charta“. Silný byl vliv tzv. zahradních měst, typických z přelomu 19. a 20. století pro Anglii, odkud se tato myšlenka dostala i do meziválečného Československa (např. Praha, Brno, Zlín). Převládal dostatek slunce a zeleně, zástavba byla prosvětlená a provzdušněná. Sídliště měla lidská měřítka díky prostorovému uspořádání a výšce obytných domů. S výstavbou podobného typu však nebyly v minulosti žádné zkušenosti, proto tvůrci koncepcí mohli vycházet jen z teoretických předpokladů, často velmi utopistických. Mnohá dílčí řešení zprvu působila jako velice atraktivní a žádoucí, v praxi se bohužel poměrně brzy ukázalo, že sice skutečně odstraňují některé původní problémy, ale zároveň způsobují jiné, nové (Musil a kol. 1985; Musil, 2002; van Kempen a kol. 2005; Rowlands a kol., 2009).

Sídliště vznikala jak v Západní, tak Střední a Východní Evropě a jejich realizace probíhala v duchu naplňování sociálních programů zajištění bytových potřeb miliónům Evropanů. Druhá světová válka totiž přinesla rozsáhlé škody v oblasti domovní a bytové infrastruktury, které bylo třeba co nejrychleji vyřešit (van Kempen a kol., 2005; Hamilton a kol., 2005). Jen v Berlíně bylo během války vybombardováno 70 % budov, ve Varšavě se odhaduje zničení až 85 % urbanizovaného území (Hamilton, 2005). Charakteristickým rysem výstavby sídlišť bylo nahromadění velkých obytných objektů v rámci vyhrazených pro tyto účely obytných zón ve městech (především na okrajích měst). Základní požadavek dodat na trh potřebné množství bytů za určité období byl předmětem státem řízeného plánování, a to jak v celém bývalém východním bloku (Kallabová, 2002), tak ve většině demokratických států, např. ve Švédsku (Hall, Vidén 2005), Německu (Wiegandt 2000; Rietdorf et al. 2001) či Francii (Coudroy de Lille, 2001).

Socialistická sídliště měla na rozdíl od sídlišť v zemích Západní Evropy svá specifika, která vycházela z odlišných sociálních principů jejich výstavby. Zatímco v zemích Západní Evropy představovala sídliště (zejména ta panelová) spíše krátkodobější experiment, nikoliv ovšem nevýznamný (nejčastěji jako forma sociálního bydlení), v zemích vznikajícího Východního bloku byla panelová výstavba od konce 50. let dominantním a často prakticky jediným způsobem výstavby nových bytů v bytových domech (van Kempen a kol., 2005; Špaček, 2012). V období s centrálně plánovanou ekonomikou byl bytový fond sídlišť určen širokým masám společnosti bez rozdílů sociálního a ekonomického statusu obyvatel. Sídliště byla místa, kde docházelo k permanentním sociálním kontaktům uvnitř sídlištní populace, čímž plnila jednu z klíčových úloh socializace společnosti (Kallabová, 2002; Temelová a kol., 2011; Šimáček a kol., 2015b).

Vývoj po pádu železné opony připravil pro sídliště budována v období socialismu nové výzvy. Rozsah problémů, kterými postupně začala procházet socialistická sídliště, byl úměrný jejich nedostatkům z předchozí doby, ať už to byly nekvalitní urbanismus a architektura, neúměrné energetické ztráty použitím panelové technologie nebo často chybějící odpovídající občanská vybavenost. K problémům fyzického prostředí přibývaly negativní jevy sociální deprivace, která místa nemá daleko ke stavu pastí chudoby a sociální exkluze (Wassenberg, 2004).

Podle posledního cenzu v roce 2011 (CZSO, 2014) bylo v České republice necelých 66 000 bytových domů postavených panelovou technologií, v nichž se nacházelo přibližně 1,2 miliónu bytů, ve kterých žilo cca 2,7 miliónu osob (cca 26 % populace ČR, ve velkých městech i přes 50 %). Byty postavené panelovou technologií se na celkovém bytovém fondu bytových domů v ČR podílí 30,6 %. Proti stavu na začátku 90. let minulého století, došlo u podílu panelových sídlišť na celkovém počtu bytů k poklesu zhruba o 10 procentních bodů (CZSO, 2014), což je důsledek nové bytové výstavby tradičními nepanelovými technologiemi v kontextu residenční suburbanizace, resp. nových developerských projektů. To ovšem nic nezměnilo na faktu, že panelová sídliště zejména ve městech zůstávají výraznými prvky jejich fyzického a sociálního prostředí. Při správně nastaveném systému údržby mohou panelové domy dosahovat vysoké životnosti, tzn., z hlediska koncepce bytové politiky je v nich stále velký potenciál. (Šimáček a kol., 2015a; Csaba, 2006; Lux a kol., 2005).

Cílem našeho příspěvku je analyzovat, interpretovat, vyhodnotit a komparovat vybrané parametry longitudinálních výzkumů brněnských sídlišť, které byly provedeny v minulých třiceti letech. Důraz je kladen na socio-demografické odlišnosti obyvatel a rozdíly ve vnímání kvality života, resp. spokojenosti s bydlením na vybraných brněnských sídlištích. Jedná o vstupní sondu do řešené problematiky, jsme si vědomi řady metodologických i empirických omezení, která bude v dalších šetřeních vhodné eliminovat.

2. Metody a data

Metodicky se příspěvek opírá jednak o rešerši odborné literatury, zdrojů a pramenů a interpretaci názorů domácích i zahraničních odborníků na předložené téma, dále potom o analýzu a komparaci tří longitudinálních výzkumů brněnských sídlišť, které byly provedeny v posledních třiceti letech. Vzhledem k velikostem šetřených souborů a dlouhé časové historii se pokoušíme o závěry a zobecnění, která mohou být platná na regionální i národní úrovni.

První velký sociologický longitudinální výzkum brněnských sídlišť proběhl v roce 1988. Zpracovatelem bylo výzkumně vývojové středisko podniku Českého svazu bytových družstev (DRUTIS; Cicvářková, 1988). Druhé šetření, resp. etapa longitudinálního výzkumu měla být provedena za pět let, a to ve srovnatelných dimenzích otázek, s rozšířením o novou lokalitu Kamenný vrch, a s modifikací některých pasáží vzhledem k významným změnám po roce 1989. Výzkum však byl proveden až v roce 1995, a pro ÚHA města Brna ho zpracoval kolektiv autorů Školy sociálních studií Masarykovy univerzity (Mareš a kol., 1995). Zatím poslední dlouhodobý výzkum byl uskutečněn společností Augur Consulting pro Magistrát města Brna v roce 2011. Přestože je výzkum charakterizován jako třetí vlna a částečně navazuje na předchozí, nejedná se však o identické šetření jako v roce 1988 a 1995. „Dlouhodobý výzkum sídlišť 2011“ (Svoboda a kol., 2011) pracuje s respondenty některých nových sídlišť, také metodologie výzkumného šetření není identická, stejně jako výzkumné indikátory a položky uplatněné ve zjišťovacím nástroji – dotazníku. Výzkum reflektoval nová témata, která souvisela s velkým časovým posunem k roku 2011, řada irelevantních otázek byla naopak vypuštěna. Srovnatelnost dat je tedy již do značné míry omezená.

Všechna šetření byla provedena metodou stratifikovaného náhodného výběru. Jednotlivé straty byly ve vzorku zastoupeny proporcionálně podle počtu obyvatel. Východiskem pro stanovení strat a počtů respondentů byly aktuální dostupné statistické informace z jednotlivých městských částí. V rámci jednotlivých čísel popisných (vchodů domů) byli respondenti vybíráni na základě prostého náhodného výběru, tzv. náhodného kroku. V případě prvních dvou šetření (1988 a 1995) tazatelé oslovovali stejné bytové jednotky. Nejstarší šetření bylo původně zaznamenáno formou kódovacích lístků a později převedeno do elektronické podoby, podobně jako další dvě šetření.

3. Výzkumy brněnských sídlišť

Nástup 60. let v bývalém Československu byl charakteristický úsilím o vyrovnání zpoždění v kontextu světového vývoje, což se projevilo i v zavádění nových technologií montovaných konstrukcí. Tato inovace umožnila opakování jistého počtu variant v různých objemech a hmotách. Tehdejší generace tvůrců tak začala rozvíjet myšlenky socialisticky pojatého urbanismu ve vyšších stavebních celcích městských sídlišť. V 70. a 80. letech vznikla řada nových sídlišť, která se však zdaleka nestala příkladnými sférami humanizace socialistického způsobu života. Ještě na konci 80. let (1987) byly na sjezdu Svazu českých architektů diskutovány nedostatky materiálního provedení, zeschematizování životního slohu, nezájem o kulturně psychologickou problematiku soukromého a veřejného života či koncepce specificky nového utváření soukromých a veřejných prostor socialistického humanismu v daných formách (Cicvářková, 1988).

V Brně se navázalo na progresivní myšlenky funkcionalismu ihned po odstranění válečných ztrát. Již ve druhé polovině 40. let zde vznikl projekt prvního poválečného sídliště, kde se prosazovaly myšlenky tvorby optimálního životního prostředí. Projekt navázal na funkcionalisticky pojatou zástavbu z první poloviny 30. let. Jednalo se o tzv. pásové zastavení s částečným vyloučením dopravy v prostoru mezi bloky v lokalitě Kounicova – Tábor (Cicvářková, 1988). První panelový dům v Brně byl postaven v roce 1957, o tři roky později byl počet bytů postavených pomocí panelové techniky na hodnotu 247, a do roku 1963 se zvýšil na 1216. Výstavba sídlišť začala v Brně v roce 1960 (sídliště Juliánov, dokončeno v roce 1965) a poslední sídliště byla dostavěna v letech 1988 a 1994 (Vinohrady a Kamenný vrch). V průběhu druhé poloviny 20. století bylo prefabrikátovou technologií v Brně postaveno až 20 sídlištních celků, což znamená, že zhruba 40 % obyvatel města bydlí na sídlištích. (Kuča, 2000; Lesová, 2011; Andráško a kol., 2013).

Z dat v tabulce 1 je názorně vidět, že obyvatelé sídlišť od prvního sledování stárnou. Věková kohorta v roce 1988 v průměru pětadvacetiletých hlavních uživatelů se posunula v roce 1995 do intervalu 30-39 letých a v roce 2011 až k hranici 45 let. K obdobnému posunu došlo také v dalších věkových skupinách. Posuny ve vzdělanostních kategoriích odpovídají vývoji vzdělanosti obyvatel České republiky ve prospěch vyšších kategorií. Růst průměrné velikosti bytové domácnosti v roce 1995 naznačuje, že v první polovině 90. let narůstal počet osob, kteří si v nových ekonomických podmínkách nemohli dovolit samostatné bydlení a byli nuceni zůstat déle u svých rodičů či blízkých příbuzných. To však již neplatí v roce 2011, kdy se, v souvislosti s druhým demografickým přechodem a probíhající suburbanizací, již výrazněji projevily nové demografické trendy – dvoučlenné či jednočlenné domácnosti bez dětí, seberealizace a individualita mladých lidí a jejich odchod od rodičů do příměstských satelitů apod. Velmi specifickou socioekonomickou a demografickou strukturu obyvatel sídlišť v 80. a 90. letech dokládá i extrémně nízký podíl seniorů, který se ovšem v roce 2011 s již zmíněným „stárnutím sídliště“ navýšil a naopak vysoký podíl žen na mateřské dovolené ze zkoumaného vzorku trvale bydlících obyvatel, který se naopak v důsledku menší porodnosti při posledním výzkumu snížil. Typická velikost sídlištního bytu je 3+1, která se však od prvního šetření relativně významně snížila. Malometrážní byty (1+kk, 1+1) naopak nejsou pro brněnská sídliště natolik typické.

Tab. 1: Základní socio-demografické ukazatele výzkumů brněnských sídlišť

	1988	1995	2011
lokality	Kohoutovice, Bystrc, Bohunice, Vinohrady	Kohoutovice, Bystrc, Bohunice, Vinohrady, Kamenný vrch	Nový Lískovec, Bohunice, Bystrc, Kamechy, Lesná, Vinohrady
Bytové domácnosti	1 873	1 243	672
Počet bydlících	5 700	3 860	1 773
Podíl hlavních uživatelů bytu ve věku 20-29 let	20,0 %	10,0 %	5,8 %
Podíl osob v důchodovém věku	7,0 %	8,0 %	21,8 %
Podíl žen na MD	5,0 %	4,2 %	2,6 %
Podíl obyvatel s min. maturitním vzděláním (19+)	54,5 %	63,6 %	74,0 %
Průměrná velikost bytové domácnosti	3,04	3,10	2,64
Nejčastější velikost bytu	3+1 (55 %)	3+1 (43 %)	3+1 (41 %)

Zdroj: Cicvářková (1988); Mareš a kol. (1995); Svoboda a kol. (2011).

Zajímavou skutečností je, že výzkum a jeho závěry z roku 1985 počítaly s prolongací dosavadních stavebních metod až do i po roce 2000, což se s pádem centrálního plánování a se změnou společenských a ekonomických poměrů přirozeně nestalo. Pozitivním faktem ovšem bylo pokrokové povědomí výzkumníků o nutnosti přinejmenším omezit negativně vnímané aspekty sídlištního bydlení a soustředit pozornost na zlepšování sídlištní infrastruktury a kvality jejich životního prostředí (Cicvářková, 1988).

Obr. 1: Pokusy o revitalizaci a humanizaci sídlišť Bohunice a Lesná

Zdroj: Josef Kunc (vlastní archiv)

Nejčastěji uváděným motivem pro stěhování na sídliště bylo bydlení u rodičů, resp. rodinné důvody (35-45 % respondentů ve všech šetřeních). Téměř ¾ dotázaných bylo v prvních dvou šetřeních spokojeno se změnou bytu, v roce 2011 to bylo téměř 70 %. Tato vysoká čísla naznačují, že v průběhu poměrně dlouhé doby nedošlo k výraznějšímu zhoršení podmínek bydlení na sídlištích, jak by se aktuálně dalo očekávat, a to i vzhledem k širším možnostem portfolia bytů a s obecně zvýšenými nároky na bydlení.

Součástí kvality života a kvality bydlení je také hodnocení spokojenosti obyvatel se „svým“ sídlištěm. Jak uvádí Rowlands a kol. (2009), „spokojenost“ se zdá být ve výzkumech bydlení klíčovým tématem a patrně by měla být také klíčovým tématem urbánní politiky.

Tab. 2: Základní srovnání spokojenosti se sídlištěm/bydlením v lokálním, národním i mezinárodním kontextu (v %)

Výzkum sídliště/projekt						
	J. Musil a kol., „Lidé a sídliště“ Spokojenost se sídlištěm (1985)	P. Sunega, Sociologický ústav „Postoje k bydlení“ Spokojenost s bydlením (sídliště) (2001)	S. Musterd, R. van Kempen (projekt RESTATE) Evropská sídliště Satisfaction with neighbourhood (2005)	Cicvářková, R. Výzkum sídliště BRNO: Spokojenost s bydlením (1988)	Mareš, P. a kol. Výzkum sídliště BRNO: Spokojenost s bydlením (1995)	M. Svoboda a kol. (AUGUR Cons.) Výzkum sídliště BRNO: Spokojenost se sídlištěm (2011)
Spokojen	65,7	58,7	55,9	54,0	56,0	65,8
Neutrální	29,0	26,1	24,9	36,0	26,0	28,7
Nespokojen	5,3	15,2	19,2	10,0	18,0	5,5
Úroveň	národní	národní	mezinárodní	lokální	lokální	lokální

Zdroj: Musil (1985); Cicvářková (1988); Mareš a kol. (1995); Sunega (2001); Musterd, van Kempen (2005); Svoboda a kol. (2011).

Spokojenost se sídlištěm se u respondentů šestice sídlišť v Brně v roce 2011 jeví jako poměrně vysoká. Třetí vlna šetření (2011) zaznamenala lepší výsledky než obě vlny předchozí, k čemuž se nabízí vliv procesů, které v poslední době brněnská sídliště (avšak nejen ta) poznamenaly:

- privatizace bytů zvýšila proporce vlastníků bytů oproti „družstevníkům“ a „nájemníkům“. Z domácích i zahraničních výzkumů je známo, že vlastníci jsou spokojenější, než je tomu v ostatních sektorech bydlení;
- revitalizace sídlišť zkvalitnila parametry obytných objektů;
- selektivní migrace znamenala odliv domácností se sídlištěm nespokojených, zejména do čtvrtí rodinných domů.

Současné je nutno připomenout ne zcela shodnou strukturu srovnávaných sídlišť první, druhé a třetí vlny. K celkově pozitivnímu výsledku třetí vlny přispělo zejména zařazení sídliště Lesná.

Výsledky srovnání spokojenosti se sídlištěm mezi třetí vlnou brněnského výzkumu sídlišť a jinými domácími i zahraničními výzkumy vyznívají pro Brno (2011) vcelku pozitivně. Existuje tu však jedna metodologická nesrovnalost. Souvisí se dvěma tradicemi zjišťování spokojenosti s obytným prostředím. První tradice (ta je pokládána za vhodnější z analytického hlediska) zjišťuje odděleně spokojenost s bytem a vedle toho spokojenost s obytnou čtvrtí (sídlištěm). Podle druhé tradice je sledována spokojenost s bydlením (domem, bytem a sídlištěm dohromady). Samostatná otázka zjišťující výhradně spokojenost s obytnou čtvrtí (sídlištěm) tedy není pokládána. Tři výzkumy z předchozí srovnávací tabulky se opírají o přístup první a další tři o přístup druhý. Konkrétně vzato, výzkum Musilův, dále výzkum RESTATE a třetí vlna brněnského výzkumu jsou postaveny na přístupu prvním (byt a sídliště jsou hodnoceny odděleně). Šetření Sociologického ústavu („Postoje k bydlení“) a první dvě vlny brněnského výzkumu jsou postaveny na přístupu druhém.

Nakolik se tyto metodologické rozdíly mohou projevit ve výsledcích komparací? Zkušenost ze zahraničních výzkumů ukazuje, že byt bývá ohodnocen výše než sídliště jako celek. Lze tedy předpokládat, že hodnocení bytu, které tvoří součást ukazatele „spokojenosti s bydlením“ by se mělo do tohoto indikátoru promítat pozitivně a jeho hodnoty spíše zvyšovat. Data uvedená ve výše uvedené tabulce však signalizují, že tento vliv se do výsledků zřejmě nijak silně nepromítá. Šetření, u kterých je uplatněno samostatné posouzení sídliště (tedy Musilův výzkum, RESTATE a třetí vlna Brna), se svými hodnotami vůči ostatním výzkumům rozhodně nijak nepropadají. Protože jsme si však vědomi těchto metodologických komplikací, je třeba brát výsledky srovnání spokojenosti se sídlištěm spíše jako orientační, ale na druhou stranu přínosné a inspirativní pro další navazující výzkumy.

Závěr

Přestože lidé v České republice, ale i dalších zemích, kde se vyskytují sídlištní celky, rozhodně bydlení na sídlištích nezavrhl, počet obyvatel starých klasických sídlišť se postupně snižuje. Část obyvatel sídlištních bytů využila možnosti přestěhovat se na předměstí či za hranice města do nově budovaných obytných celků (novodobých sídlišť) a do rodinných domů. Investice do nového bydlení jsou ovšem spíše pro movitější klientelu a v řadě případů se nejedná o celky s nadstandardní kvalitou bydlení, atraktivním okolním prostředím, dostatečně vybudovanou technickou, dopravní i občanskou infrastrukturou, chybí zde maloobchodní zařízení apod. (Kovács, Herfert, 2012; Bilková a kol., 2017; Chaloupková, 2017). apod. Po technické stránce často nedosahují nové bytové

a domovní komplexy kvalit sídlištních celků z 60. či 70. let minulého století. Takže na druhé straně si lidé (ti méně movitější, nebo s nějakým osobním vztahem) napříč všemi věkovými kategoriemi si „svá“ sídliště pochvalují a jinam by se nestěhovali (viz i výsledky spokojenosti obyvatel se sídlištěm/bydlením ve výše představených studiích). Tyto skutečnosti jen dokládají komplikovanost vztahů a vazeb obyvatel k sídlištěm, vnímání osobní kvality života a preferencí, resp. celkovou složitost řešení problematiky týkající se nutné regenerace a humanizace panelových sídlišť v současné době i v budoucnosti.

V období nejintenzivnější výstavby panelových sídlišť (70. a 80. léta minulého století) se do nových bytů stěhovali zejména mladé rodiny s malými dětmi, takže sídliště měla v počátečních fázích své existence naprosto atypickou věkovou strukturu. Toto se postupem času do značné míry srovnalo, se zvyšující se nadějí dožití populace zestárla, což se přirozeně dotklo i sídlišť. Kromě stárnoucí populace a odlivu části obyvatel se na některých sídlištích proměnila a stále proměňuje i etnická struktura. Častá jsou lokální specifika, někde byly do sídlištních bloků sestěhovány etnické menšiny, které se ne zcela přizpůsobily nové formě bydlení (podobně také Jordan, 2010; Špaček, 2012; Netrdová, Nosek, 2017). Pro Brno je typický např. vyšší podíl vysokoškoláků bydlících na sídlištích.

Proměnila se také struktura bytových či cenzových domácností. Dříve bydlely v jednom bytě celé rodiny (i trojgenerační) a sídliště či byty tak byla předdimenzován počtem bydlících osob. Tato se v dnešní době výrazně změnila, v bytech bydlí stále častěji dvoučlenné či jednočlenné bezdětné domácnosti seniorů (souvislost s populačním stárnutím), mladých párů i tzv. singles – tedy lidí na začátku pracovní kariéry. Otázky technické živostnosti, kvality života, regenerace panelových sídlišť apod. dlouhodobě rezonují jak mezi samotnými jejich obyvateli, tak mezi odborníky (Andráško et al., 2013; Šuška, Stasíková, 2013; Tóthová, Vršková, 2017). Aktuálnost a nutnost řešení problematiky sídlištního bydlení dokládá mimo jiné fakt, že na sídlištích postavených panelovou technologií bydlí stále zhruba čtvrtina všech obyvatel České republiky.

Literatura

- [1] ANDRÁŠKO, I., LESOVÁ, P., KUNC, J., TONEV, P., (2013). *Perception of Quality of Life in Brno Housing Estates*. Hungarian Geographical Bulletin, vol. 62, no. 1, pp. 99-109. ISSN 2064-5031
- [2] BILKOVÁ, K., KRIŽAN, F., HORŇÁK, M., BARLÍK, P., KITA, P. (2017). Comparing two distance measures in the spatial mapping of food deserts: The case of Petržalka, Slovakia. *Moravian Geographical Reports*, 25(2): 95–103. Doi: 10.1515/mgr-2017-0009
- [3] CHALOUPKOVÁ, M. (2017). Subjective dimension of the quality of life: case study of the Lelekovice municipality. In *XX. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 481-488. ISBN 978-80-210-8586-2. DOI:10.5817/CZ.MUNI.P210-8587-2017-62.
- [4] CICVÁRKOVÁ, R. (1988). *Longitudinální výzkum sídlišť*. Brno: DRUTIS – podnik Českého svazu bytových družstev.
- [5] COUDROY DE LILLE, L., (2001). Jak dalece možna porównywać miasta europejskie? Reflexie nad procesami i pojęciami na przykładzie osiedli meiszkaniaowych we Francji i w Polsce. In *XII. Konwersatorium wiedzy o mieście*, Łódź: Uniwersytet Łódzki, pp. 99-112.
- [6] CSABA, T. (2006). *How we Really Live in Panel Blocks: Case Study on the Conditions and Potentials of Large Housing Estates in Budapest – for Sustainable Development.*, Den Haag/Budapest: Roeleveld- Sikkes Architects.
- [7] CZSO (2014). *Český statistický úřad*. [online]. [cit. 2018-03-03]. Dostupné z <http://www.czso.cz/>
- [8] HALL, T., VIDÉN, S., (2005). *The Million Homes Programme: a review of the great Swedish planning project*. Planning Perspectives, vol. 20, no. 3, pp. 301-328. ISSN 1466-4518
- [9] HAMILTON, I., DIMITROVSKA-ANDREWS, K., PILCHER-MILANOVIC, N., (2005). *Transformation of cities in Central and Eastern Europe: towards globalization*. New York: United Nations University Press. ISBN 92-808-1105-3
- [10] JORDAN, P., (2010). *Decentralisation processes in Central and Southeast European transformation countries: A comparative survey*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis – Geographica, vol. 41, no. 1, pp. 15-34. ISSN 1212-2157.
- [11] KALLABOVÁ, E., 2002. *Trends in the Issue of Prefab Housing Estates with Emphasis of their Recovery (with Examples from the Czech Republic)*. Moravian Geographical Reports, vol. 10, no. 1, pp. 26-31. ISSN 1210-8812
- [12] KOVÁCS, Z., HERFERT, G. (2012). Development pathways of large housing estates in post-socialist cities: An international comparison. *Housing Studies*, vol. 27, no. 3, pp. 324-342. ISSN 0267-3037.
- [13] KUČA, K., (2000). *Brno: vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Praha: Baset, 2000. ISBN 80-86223-11-6.
- [14] LESOVÁ, P. (2011). *Brněnská sídliště*. [Diplomová práce]. Brno: Masarykova univerzita.

- [15] LUX, M., SUNEGA, P., KOSTELECKÝ, T., ČERMÁK, D., MONTAG, J. (2005): *Standardy bydlení 2004/2005: financování bydlení a regenerace sídlišť*. Praha: ISBN 80-7330-075-3
- [16] MAREŠ, P. a kolektiv (1995). *Longitudinální výzkum sídlišť*. Brno: ÚHA města Brna.
- [17] MUSIL, J. (2002). Sídlíště: nový prvek městské tkáně. In Horská, P., Maur, E., Musil, J. (eds.) *Zrod velkoměsta*. Praha–Litomyšl: Paseka, pp. 274-290. ISBN 9788071854098
- [18] MUSIL, J. a kol. (1985). *Lidé a sídlíště*. Praha: Svoboda.
- [19] MUSTERD, S., VAN KEMPEN R., (2005). *Large housing estates in European cities: Opinions of residents on recent developments. RESTATE report 4k*, Utrecht: Urban and Regional Research Centre Utrecht, Utrecht University. ISBN 90-6266-256-0
- [20] NETRDOVÁ, P., NOSEK, V. (2017). Exploring the variability and geographical patterns of population characteristics: Regional and spatial perspectives. *Moravian Geographical Reports*, 25(2): 85–94. Doi: 10.1515/mgr-2017-0008.
- [21] RIETDORF, W., LIEBMANN, H., HALLER, C., (2001). *Schrumpfende städte – Verlassene grossiedlungen? Stadtstrukturelle bedeutung und probleme von grosswohnsiedlungen*. DISP, vol. 146, no. 3, pp. 4-12. DOI: 10.1080/02513625.2001.10556775
- [22] ROWLANDS, R., MUSTERD, S., KEMPEN, R., (2009). *Mass Housing in Europe*. London: Palgrave Macmillan. ISBN 978-0-230-00730-7.
- [23] ŠIMÁČEK, P., SZCZYRBA, Z., ANDRÁŠKO, I., KUNC, J. (2015a). Humanizace postsocialistických sídlišť – směřování k lepší kvalitě života. *Životné prostredie*, vol. 49, no. 2, pp. 74-81. ISSN 0044-4863.
- [24] ŠIMÁČEK, P., SZCZYRBA, Z., ANDRÁŠKO, I., KUNC, J. (2015b). Twenty-five years of humanising post-socialist housing estates: From quantitative needs to qualitative requirements. *Geographia Polonica*, vol. 88, n. 4, s. 649-668. ISSN 0016-7282. doi:10.7163/GPol.0038.
- [25] ŠPAČEK, O., (2012). *Česká panelová sídlíště: faktory stability a budoucího vývoje (Czech Housing Estates: Factors of Stability and Future Development)*. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, vol. 48, no. 5, pp. 965-988. ISSN 0038-0288
- [26] SUNEGA, P. (2001). Představy o budoucím stěhování, ideálním bydlení. In *Postoje k bydlení v české republice*. [online]. [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: http://seb.soc.cas.cz/postoje2001/postoje2001_cz.htm
- [27] ŠUŠKA P., STASIŠKOVÁ, L. (2013). *Transformation of the built environment in Petržalka pre-fabricated housing estate*. Hungarian Geographical Bulletin, vol. 62, no. 1, pp. 83-89. ISSN 2064-5031.
- [28] SVOBODA, M. (2011). *Dlouhodobý výzkum brněnských sídlišť. Závěrečná zpráva*. Brno: Augur Consulting.
- [29] TEMELOVÁ, J., NOVÁK, J., OUŘEDNÍČEK, M., PULDOVÁ, P., (2011). *Housing estates in the Czech Republic after socialism: Various trajectories and inner differentiation*. Urban Studies, vol. 48, no. 9, pp. 1811-1834. ISSN 00420980
- [30] TÓTHOVÁ, D., VRŠKOVÁ, K. (2017). Hodnocení kvality života v městské části Bratislava-Lamač. In *XX. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 475-480. ISBN 978-80-210-8586-2. DOI:10.5817/CZ.MUNI.P210-8587-2017-61.
- [31] van KEMPEN, R., DEKKER, K., HALL, S., TOSICS, I., (2005). *Restructuring large housing estates in Europe*. Bristol: The Policy Press. ISBN 1861347758
- [32] WASSENBERG, F., (2004). *Large social housing estates: From stigma to demolition?* Journal of Housing and the Built Environment, vol. 19, no. 3, pp. 223-232. ISSN 1566-4910
- [33] WIEGANDT, C.C., (2000). *Urban development in Germany – perspectives for the future*. GeoJournal, vol. 50, no. 1, pp. 51-55. ISSN 0343-2521

Příspěvek byl zpracován v rámci projektu specifického výzkumu na ESF MU „Města, obce, regiony: management, procesy a interakce v teorii a praxi“ (MUNI/A/0994/2017).